

Andrej Klemenc

Izgubljena nedolžnost ekologije: težave z imenom kot znamenje časa.

Uredniški razmislek na pot neki rubriki

S številko Časopisa, ki jo imate v roki, v njem začnemo že začetno. Torej ne začnemo z začetka. S točke, ko se zdi, da je vse mogoče podrediti zamišljenemu konceptu. Le premišljen, dodelan in natančen da bi moral biti. Zasnovanje nove rubrike tako izrecno ne more biti le stvar uredniške tehnologije: natančno izdelane strukture rubrike, dodelanega Časovnega zaporedja tematik, uravnoteženja humanistike, družboslovja in naravoslovja, prevodov in avtorskih tekstov, kratkih udarnih zgodb in premišljenega uvajanja novih konceptualnih orodij. Oken in okenc nove rubrike, katere pokrovitelj je Ministrstvo za okolje in prostor RS, ne moremo programirati na način softverašev. Preden vam lahko ponudimo, da jih pomagata zapolniti z vsebino, moramo obuditi zgodovino pojavljanja "ekoloških tem", ko te še niso hotele in mogle biti po obliki tisto, kar hočejo biti danes – revijalna rubrika. In tudi Časopis še ni bil tisto, kar upamo, da je danes – intelektualno radovednemu in z razvrščanjem v idejno teoretske tokove in šole neobremenjenemu bralcu prijazna revija.

Ekološka tematika je Časopis bolj ali manj zaznamovala od začetka osemdesetih let. Ne da bi šteli strani, avtorje in naslove, lahko brez velikega tveganja rečemo, da ga na Slovenskem ni bilo časopisa, ki bi bil družboslovno-humanistična revija in bi prekašal Časopis kar glede znanstvenih, strokovnih in esejistične prispevke na "ekološke" teme¹. Časopis je bil na nek

¹ Prvi "ekološki" tekst v **Časopisu** z naslovom "Ekološka kriza kot nužnost kapitalističnega načina produkcije" je v letu 1981 (**Časopis za kritiko znanosti** 43-44) objavil Dušan Vukovič. Sledili so teksti Andreja Kirna, Lea Šešerka, Dušana Pluta, Huberta Požarnika in avtorja tega prispevka. Poleg slednjega so od leta 1990 svoje tekste objavili še Fedor Černe, Janez Šuštaršič, Marko Gabrijelčič, Boštjan Veronik, Andrej Horvat, Bojan Radej, Aleš Debeljak ter Alexander Juras, Hans Peter Lontzen in Marcus Geisecke.

² *Več o problematiki "konca Drugega" si lahko preberete na naslednjih straneh v tekstu A. P. Mola in G. Spaargarena "Apokaliptična obzorja ekološke reforme".*

marginalen način del "ekološkega gibanja", takrat enega izmed znamenj časa, čeprav so bila ekološka gibanja osemdesetih idejno in personalno vse prej kot omejena na rezonirajoči publikum časopisnega in Časopisovega bralstva. "Ekologija" je bila tudi pod "slovenskim nebom" znamenje časa, ker jo je zaznamovalo spoznanje sočasnosti planetarnega ogrožanja sobivanja, oz. konca Drugega, drugih, "ne naših" ljudi kot družbeno relevantne kategorije². Lebdenje tega označevalca nad realpolitičnimi perspektivami je omogočalo dialoško, mehko in nedorečeno preobrazbo kolektivne politične identitete iz graditeljev lastne poti v socializem v ekologizirane evrocentriste. Toda nobene ravne in enosmerne poti ni od kvazi novodružbenega ekološkega gibanja do samostojne slovenske parlamentarno ustavne države, četudi ima ta edina izmed vseh "postkomunističnih" integralno okoljevarstveno zakonodajo. In metaforike razvrščanja v sredino srednjerazvite srednje Evrope se drži ekologija kvečjemu še kot strah pred izgubo okoljuprijazno zahtevnih trgov.

Vendar, če bi revizijo "ekološke proizvodnje" Časopisa res opravili kot se spodobi, se pravi celovito, nepristransko, kritično in z referenco na mednarodni prostor, razloga za veliko zadovoljstvo ne bi mogli najti. Toliko bolj, če gledamo s perspektive rastočih, že v prizadevanja preraslih želja po glasovih, ki ne bi odmevali ponavljajoč se v labirintu triglavskih sten, ampak bi namesto lastnega eha prinašali odmeve s senčne strani Alp, panonskih ravnin, Baltiškega morja in Mediterana.

"Ekologija" je bila v Časopisu zaželen in dobrodošel, vendar le občasen gost tudi potem, ko je v letu 1990 vajeti s številko "Ekologija in demokracija" prevzelo jedro sedanjega uredniškega odbora. Takrat sta bili ekologija in demokracija pod slovenskim nebom še veliki in sozvočni besedi. Utopija njenega sozvočja sicer ni obljubljala rojevanja nečesa "povsem drugega" (das ganz Andere), kar bi sicer bilo v skladu z radikalnolevičarskim imidžem Časopisove teoretske mašinerije v osemdesetih. Obetala pa je nastanek parlamentarno demokratičnega stroja, prilagojenega možnosti zelenega reformizma, dokler se le ta ni postrojil v ritmu revolucionarne nacionalnoosvobodilne koračnice. V pospešenem maršu sočasje nastajanja parlamentarnodemokratične samostojne RS z modificiranjem ustavne, pravne in socialne dediščine SRS se je lepa drža zelenih duš skrivencila pod težo vse prej kot makrobiotičnega jedilnika težko prebavljivih političnih dnevnih redov. V carstvo množičnomedijskega simulakra se prebije samo še po meri cesarjevih novih oblačil – kot razgaljajoča se afera.

V devetdesetih letih je "ekologija" izgubila svojo nedolžnost. In to ne le politično, ampak tudi kot znanost, ki je hotela

jemati mero resnice vsem drugim znanostim in s tem postala metafizika bilanc snovnih in energetskih pretokov. Nekakšna vesoljna ekonometrija narave, izražena v energetskih ekvivalentih. S tradicionalistične perspektive scientističnega tradicionalizma razumljeni holizem – preveč “bukov”, da bi lahko razumel nujnost manka kot pogoj možnosti celote. In danes je “ekologiji” kot znanosti potrebno izstaviti tudi račun njenih lastnih okoljskih bilanc. Zapoznele posledice njenega samoslepljenja, da ni kot vsaka druga znanost zazanamovana z voljo do moči, ampak le brani naravo samo, pobirajo danes svoj davek.

Dekonstrukcija zelene mitologije obeta, da bomo v realno delujočih “ekoloških” gibanjih osemdesetih let odkrili ves regresivni NIMBY potencial devetdesetih, slovar slovenske različice antibirokratske revolucije, komunitarizem dobromislečnih istomislečnih duš, parlamentarizacijo, parteizacijo in paternalizacijo politike³. Toda na drugi strani tudi zahteve po soudeležbi strokovne in laične javnosti v neparlamentarnih političnih arenah, interdisciplinarno in dialoško zastavljeno znanstveno argumentacijo, pojav “lobista” kot nove oblike postlevičarskega aktivizma itd. Poleg in hkrati onkraj tega pa tudi politike telesa, ki se ne pustijo reprezentirati črki in logosu, metapolitično odpoved politiki kot nadaljevanje politike z drugimi sredstvi; globoko potopljene mreže drugačnih družbenih kodov, ki jim mere ne morejo jemati instrumentalna merila uspeha, ker je uspeh že to, da sploh so.

Izgubljeni nedolžnosti je sledila izguba imena. V medijskem prostoru se kot poljubno zamenljive oznake pojavljajo okoljevarstvo, naravovarstvo in v zadnjem času še okoljskost, sonaravnost in trajnostnost. Kako poimenovati rubriko v času devalvacije označevalca, ki ni več medij komunikacije različnega, temveč je degradiran v poljubne sinonime kateregakoli izmed pomenov, ne da bi v sebi še nosil kak presežek? V času ko “zeleno, ki te ljubim zeleno” krasi že večino izdelkov v kakšnem boljšem supermarketu? Poimenovati rubriko “zeleni kotiček”, potem ko so z odhodom zadnjih dostojno oboroženih zelenih desperadosov s politične scene odbile zadnje ure zelenim uram na nacionalni TV?

Odločitev za enega od pomenov z jasno referenco: okoljevarstvo, naravovarstvo ne prinese nič razen jasne izgube enega ali drugega, da o strateški omejenosti brambovske taktike v obdobju obvezujoče medijske popularnosti udarnega gesla trajnostnega (vzdržljivega, sonaravnega) razvoja (sustainable development) ne izgubljam besed. Diktat mode, te obvezujoče svobode, bi torej veleval poimenovanje v skladu z obratom od varovanja k razvojnemu vzdrževanju bioloških, krajinskih, etnoloških, etničnih in kulturnokrajinskih razlik. Toda metaforika avtocest kot čarobne formule velikega razvoj-

³ O konceptu “parlamentarizacije Zelenih” več v istoimenskem tekstu Boda Zeunerja v: Andrej Klemenč(ur.): **Ekološko gibanje, politika, morala**, ŠOU, Ljubljana: 1992.

⁴ O značilnostih tretjega vala" ekoloških gibanj več v že omenjenem prispevku Mola in Spaargarena.

⁵ V devetdesetih so izšli prevodi tekstov Paula Ekinsa: "Ekonomika in vzdržljivost: za ekonomijo ravnovesnega stanja", Hermana E. Dalya: "Vzdržljivo potrošništvo. Teoretične osnove in praktična raba" (oba v **Časopis za kritiko znanosti** 142-143); Stephana Brockmanna: "Po-narava: postmodernizem in Zeleni" (**Časopis za kritiko znanosti** 152-153), Heinza Ulricha Nenenna: "Naravoslovna znanost in ekologija". "Kritika naravoslovne ekologije"; Michela Serresa: "Naravna pogodba" (oba **Časopis za kritiko znanosti** 154 - 155). To je seveda le "trdo jedro" avtorjev s področja "ekologije". Kot notrajrevialno alternativo temu ekološkemu hardcoru bi lahko šteli na eni strani zbornika **Happy New Age in Mediteran v Sloveniji** (**Časopis za kritiko znanosti** 168-159) na drugi strani pa prevoda tekstov političnega sociologa Clausa Offjeja: "Modernost, utopija in racionalizacija. Utopija ničelne opcije modernosti in modernizacija kot normativno-politični kriterij" (**Časopis za kritiko znanosti** 127, Ljubljana: 1992) in "Spona in zavora. Moralni in institucionalni vidiki 'inteligentnega samoomejevanja'".

nega skoka simbolizira nevarnost druge (torej farsične) ponovitve poskusa substitucije kulturnih, etičnih, estetskih in političnih institucij moderne s tehnično-ekonomskim modernizmom kot razvojnocivilizacijsko bližnjico. Furije materialnih interesov, nesposobnih refleksije druge stopnje in vzajemnega samoomejevanja, ki kot simptom spremljajo slovenski "posel stoletja" (ali posel stoletja na slovenskih tleh?) obetajo še trde boje za ohranitev tistega, kar bo le kot ohranjeno sposobno biti trajnostni sopotnik, ob katerem bomo še sposobni izkusiti neko radikalno drugost. Za ohranitev obale med Koprom in Izolo, doline Kolpe, Škocjanskega zatoka, zadnjih poplavnih površin Mure itd. V teh razmerah in v razmerjih, ko lahko že manjši politični pretres radikalno spremeni bodoče finančne prihodke rubrike, bi si le ta le težko nadela breme trajnosti in razvoju zavezanega imena.

Kot podjetje refleksije si seveda ne moremo privoščiti smrtonosnih skokov okoljevarstvenih gibanj, ki kot refleks na odločitve oblasti v zvezi s trasami avtocest zahtevajo alternative, ki upoštevajo ohranjanje kakovosti bivalnega okolja in najboljših slovenskih obdelovalnih površin in so hkrati trdno prepričani o primatu svojega naravovarstvenega poslanstva. Tudi v zadnjem času vedno bolj uveljavljajoča se praksa slovenjenja angleškega pridevnika *environmetal* v substantivno rabljeni pridevnik "okoljski" omenjene dvoumnosti ne rešuje. Prej obratno, udomačitev anglosaksonske rabe v sebi že nosi tudi konceptualno omejitve na paradigmo ekološke modernizacije).

Na tem mestu se ne moremo ukvarjati s terminološkim razpravljanjem o imenu ekologije in vrednostnih podmenah za vsakokratnim poimenovanjem. Dovolj je, če nam je uspelo nakazati nujnost reflektiranega, v sebi diferenciranega in brez z logiko iskanja skupnega imenovalca obremenjenega imena rubrike.

Rubrika naj bi bila tudi arheološki kotiček zgodovine ekoloških gibanj na Slovenskem. Takoj pa moramo pristaviti, da niti usmerjenost na slovenstvo niti na zgodovino niti na družboslovno-humanistično perspektivo nočejo biti njene izključne koordinate. Če jim pripada kakšna prednost, jim zaradi tega, ker ne reducirajo ekologije niti na to niti na ono znanost ali družbeno gibanje zunaj prostora – časa, ampak omogočajo, da jo obravnavamo kot fenomen, ki dopušča in celo zahteva odpoved konceptualni enotnosti. Tako bo v okviru rubrike mogoče pisati o varstvu narave, zaščitni ogroženih živalskih in rastlinskih vrst, ohranjanju fizične in estetske identitete krajine, varstvu okolja oz. okolij, instrumentih okoljskih politik, ekološki etiki, zgodovini ekoloških gibanj na Slovenskem, okoljskem instrumentariju ekonomskih politik, "zeleni" estetiki itd., ne da bi bilo potrebno zaklinjanje na konceptualno enotnost znanstvenega polja. Zato pa so toliko

bolj zaželjene kratke razprave, ki bi interdisciplinarno osvetlile topiko, metaforiko in metonimiko skupnega ekološkega besednjaka v različnih disciplinah in teorijah.

Rubrika nima prav nobenih ambicij oktroirati slovar neke nove, četudi holistične znanosti o človeku in njegovem okolju ali neke systemske znanosti o okolju kot takem. V tem je zavezana imenu revije, v kateri se pojavlja. Kjer evidentno ni mogoč konsenz glede predmeta, metode in meril, a obenem tudi ni mogoče, da bi se umaknili v kabinetni molk, tam je znanost možna le kot "kultura neprisilnega usoglašanja" (Rorty). In če je potrebno obnoviti kakšno utopično energijo osemdesetih, je to prav gotovo dialoškost nesoizmerljivih znanstvenih diskurzov o nekem družbenem problemu. Tudi če ni mogoče več gojiti iluzij o tem, da bi že zgolj zaradi fenomena globalizacije potencialne prizadetosti lahko sklepali, da morajo ta vprašanja nujno zanimati vsa z razumom obdarjena bitja. Množični entuziazem glede ekologije, kot ga je vzpostavila množičnomedijska konstrukcija realnosti v preteklosti, po lastni zakonitosti množičnomedijske proizvodnje ni več mogoč. In tudi ne zaželen. Ekološke arene ne bodo nikoli več obenem tudi substitut za tabuizirano strankarskoparlamentarno politiko. Toda s parlamentarizacijo in parteizacijo politike so bili odpravljeni zametki neparlamentarnih aren, ne da bi bili nadomeščeni z ustreznimi neklientelističnimi inštitucijami. Ohranjati in razvijati kulturo javnega in javnosti umljivega dialoga med za različne rešitve zavzemajočimi se strokovnjaki z različnih področij bo tako ena izmed glavnih nalog rubrike. Seveda si želimo, da bi se ta dialog vzpostavil tudi o dveh strateških dokumentih: okoljskih perspektivah razvojne strategije Slovenije in nacionalnemu okoljskemu programu.

Po "Ekologiji in demokraciji" je bila "ekologija" samo še enkrat "velika zgodba" Časopisa. Gledano skozi optiko na naslednjih straneh prevedenega avtorskega prispevka A. P. Mola in G. Spaargarena "Apokaliptična obzorja ekološke reforme" lahko rečemo za nazaj za tematski sklop "Oikos ekonomije in ekologije", objavljen v št. 142-143 (1991), da je tematsko že sledil duhu tretjega vala ekološkega gibanja⁴. Potem so se ekološke teme občasno pojavljale v prevodih⁵, ki so odpirali nove zorne kote in v manjši meri kot aktualna premišljana o politiki okolja v Sloveniji⁶. V št. 152/53 smo prvič uspeli objaviti avtorski tekst z "ekološko" tematiko, pod katerega so bili podpisani tuji avtorji⁷. Čeprav bo poudarek na tekstih domačih avtorjev in želimo tako vsebinsko kot tudi stilsko ustvariti kolaž presekov "the best of" Življenja in tehnike, Znanja za razvoj, Proteusa, Teorije in prakse, Podjetnika in dosedanje produkcije Časopisa, pa se vlogi degustatorja "belosvetske teorije" – predvsem na področju socialne in politične ekologije

⁶ S tem v zvezi velja zlasti omeniti tekst *Bojana Radeja in Fedorja Černeta "Država – generator ali umirjevalec okoljevarstvenih konfliktov" (Časopis za kritiko znanosti 148-149, Ljubljana 1992).*

⁷ Gre za tekst *"Sodelovanje med okoljevarstvenimi nevladnimi organizacijami in vlado v Zahodni Nemčiji"* Alexandra Jurasca, Hansa Petra Lontzena in Marcusa Gieseckeja.

in okoljske ekonomije – ne bomo odrekli. Dobra tretjina rubrike v nekaj naslednjih številkah je tako že rezervirana za predstavitev dveh osrednjih socialnoekoloških teorij: teorije ekološke modernizacije in teorije družbe tveganja. Ob tem si bomo seveda prizadevali pridobiti izvirne članke avtorjev iz tujine.

Ker nismo iskali, smo našli. Rubrika se bo imenovala tako kot se nam je zapisalo še brez načrta, da bi bil to reden, že navidez navzven razlikujoč se in iz dodatnih virov financiran del Časopisa. Še preden smo bili obremenjeni z iskanjem imena in z imperativom njenega rednega recikliranja smo jo poimenovali Oikos. Hiša, dom, domačija, gospodarstvo/gospodinjstvo, premoženje, domovina/očetnjava šotor in skupni koren pojmov, ki si danes z veliko muke prizadevata ujeti korak: ekologija in ekonomija. Če nam bo uspelo, da “ekološke teme” ne bodo več podvržene nihanjem v razponu od velikih zgodb do praznine, ampak se bodo ustalile v mavričnem kolažu rubrike, bo to velik korak za Časopis. In mogoče celo majhen za “ekologijo”. Vsaj na Slovenskem. Vabljeni ste torej k sodelovanju. Ne le pri vpisovanju teksta v okenca rubrike, ampak tudi pri programiranju okenc samih. Mogoče se ob tem domislite celo novega imena. Tudi poimenovanje rubrike namreč še nekaj časa ostaja odprto.

Andrej Klemenc, diplomirani politolog, brezposelen.